

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۲/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱/۲۰

فصل نامه علمی - پژوهشی مشرق موعود

سال دوازدهم، شماره ۲/۴۵، بهار ۱۳۹۷

ترسیم سیمای عدالت مهدوی در عصر ظهور و ارائه مدل مفهومی

محسن سلمانی^۱

چکیده

نظریه پردازی و مفهوم پردازی در موضوع مهدویت و ویژگی های دوران ظهور قائم آل محمد علیه السلام، از طریق بررسی روش مند قرآن، احادیث و روایات معتبر، تنها راه صحیح، ممکن و مطلوبی است که در برابر اندیشمندان و پژوهشگران قرار دارد. مقاله حاضر براساس تحلیل محتوای احادیث و روایات معتبر مرتبط با عدالت و قسط در حکومت مهدوی در عصر ظهور تدوین گردیده است. تحلیل محتوای احادیث و روایات عصر ظهور مهدی علیه السلام، با استفاده از فرآیند چهار مرحله ای شامل «انتخاب واحد تحلیل»، «مقوله بندی»، «شمارش فراوانی هر مقوله» و «تفسیر نتایج» انجام گرفت. در این پژوهش از بسامد (فراوانی) برای شمارش مقوله های فرعی و برای طبقه بندی مقوله های اصلی از روش تکوین استقرایی استفاده شد. براساس نتایج تحلیل محتوای احادیث و روایات، سیمای عدالت مهدوی در عصر ظهور در ابعاد و مؤلفه های هشت گانه زیر شناسایی، تعیین، طبقه بندی، سازمان دهی و مدل مفهومی آن را تدوین گردید:

بعد عدالت جهانی (با ۴ مقوله فرعی)، بعد محو ستم، فساد و فقر (با ۱۴

مقوله فرعی)، بعد تعالی فردی (با ۵ مقوله فرعی)، بعد تعالی اجتماعی (با ۱۷

۱. استادیار دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام تهران (mosimansori@yahoo.com).

مقوله فرعی)، بعد عدالت مادی (با ۵ مقوله فرعی)، بعد عدالت معنوی (با ۶ مقوله فرعی)، بعد احیاء دین و اخلاق (با ۱۲ مقوله فرعی) و بعد احیاء محیط زیست (با ۴ مقوله فرعی).

واژگان کلیدی

عدالت، عدالت مهدوی، عصر ظهور، ظلم، جور، عدل، قسط.

مقدمه

علی علیه السلام در نهج البلاغه ضمن بیان آثار ظهور مهدی علیه السلام می فرمایند:

... او خواسته‌ها را تابع هدایت می‌کند، هنگامی که مردم هدایت را تابع هوس‌های خویش قرار داده‌اند، و در حالی که نظریه‌های گوناگون خود را بر قرآن تحمیل کرده‌اند، او نظریه‌ها و اندیشه‌ها را تابع قرآن می‌سازد، جمعیت گمراه و ستمگر را پراکنده و حق جوین پراکنده را جمع‌آوری می‌کند... (خطبه ۱۳۸). مهدی علیه السلام کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله را (که متروک مانده) زنده می‌کند، او روش عادلانه (در حکومت حق) را به شما می‌نمایاند... مهدی علیه السلام بر سیره صالحان رفتار می‌کند، تا گره‌ها را بگشاید، و بردگان (ملت‌های اسیر و ستم کشیده) را آزاد سازد. (خطبه ۱۵۰) در دوران حکومت مهدی علیه السلام زمین جگر گوشه (و میوه‌ها و گنج‌ها) خود را برای او بیرون می‌ریزد، و کلیدهای (معادن) خود را به او می‌سپارد... به برکت خاندان پیامبر و قائم آل محمد صلی الله علیه و آله نعمت‌های خدا بر شما تمام خواهد شد (خطبه ۱۳۸). در دوران مهدی علیه السلام است که آشکارا به آرزوهای خود خواهید رسید (خطبه ۱۰۰).

هدف اساسی از قیام قائم علیه السلام، تحقق رشد و بالندگی و رساندن جامعه بشری به کمال مطلوب مادی، معنوی و اخلاقی است. در حکومت جهانی آن حضرت، حاکمیت اسلام بر جهان تحقق خواهد یافت. مهدی علیه السلام از طریق مبارزه با ظلم و فساد، مردم را از ظلم و جور ستمکاران و جباران نجات داده و آئین‌های انحرافی و باطل را نابود خواهد ساخت. در دوران ظهور، با احیاء آئین توحیدی اهتزاز پرچم توحید در سراسر جهان، و گسترش و برقراری عدل و قسط، عدالت فردی و اجتماعی را در کل جهان فراگیر خواهد شد (کارگر، ۱۳۸۹).

عدل و قسط در عصر ظهور

فراگیر شدن عدل و قسط در جهان در عصر ظهور مهدی موعود علیه السلام، پس از گسترش همه جانبه و همه گیر شدن ظلم و جور بر اهل زمین در دوران غیبت، مورد تاکید پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و اوصیاء آن حضرت قرار گرفته است، چنان‌که پیامبر صلی الله علیه و آله درباره مهدی علیه السلام می‌فرماید:

... فیعلن أمرالله ویظهر دین الله، ویتنقم من أعداء الله، ویملاً الأرض عدلاً و قسطاً کما ملئت ظلماً و جوراً (حرعاملی، ۱۴۲۵ق: ج ۵، ۱۹۶)؛
... أمر خدا را اعلان و دین خدا را ظاهر می سازد. از دشمنان خدا انتقام می گیرد و زمین را همان طور که از ظلم و ستم پر شده است از عدل و داد سرشار می کند.

همچنین امیرالمؤمنین علی علیه السلام می فرماید:

... یفرح لمخروجه أهل السماء و سگانها، یملاً الأرض عدلاً کما ملئت جوراً و ظلماً (همان: ج ۵، ۱۲۴)؛
... اهل آسمان و ساکنین آن، از خروج او خوشحال می شوند و او زمین را همان گونه که از ستم پر شده است از عدل و داد سرشار خواهد نمود.

امام باقر علیه السلام:

... بَأبي مَنْ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْمًا وَ جَوْرًا (نعمانی، ۱۳۹۹ق: ج ۸۶)؛
... پدرم فدای آن که زمین را از عدل و داد پر می کند همان گونه که از ظلم و جور پر شده است.

امام جواد علیه السلام:

... فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا (صدوق، ۱۴۰۵ق: ج ۲، ۳۷۷)؛
... پس او زمین را از عدل و داد پر خواهد کرد همان گونه که از ظلم و جور پر شده است.

امام رضا علیه السلام:

... فَيَمْلَأُهَا عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا (صدوق، ۱۴۰۴ق: ج ۲، ۲۶۵)؛
... او زمین را با عدل و جور پر می نماید.

تعریف و مقایسه مفاهیم

تکرار کلمات ظلم و جور و عدل و قسط در احادیث و روایات معصوم علیهم السلام در شرح مهم ترین و شاخص ترین دستاوردها و ویژگی های عصر غیبت و ظهور قائم علیه السلام مرور و مقایسه معانی و مفاهیم این کلمات کلیدی را ضروری ساخته است.

عدل و قسط

مفهوم عام عدل بیانگر حالت بین افراط و تفریط است. امام علی علیه السلام می فرماید:

عدل، هر چیز را به جای خود قرار می‌دهد (نهج البلاغه، حکمت ۴۳۷).

"عدل حالتی است بین افراط و تفریط، به گونه‌ای که در این حد وسط زیادت یا نقصانی قرار نداشته و اعتدال کامل مراعات شده و به خاطر همین مفهوم است که از میانه‌روی، مساوات، سازوکاری و استقامت به «عدل» تعبیر گردیده" (مصطفوی، ۱۳۶۲: ج ۸، ۵۵). کلمه قسط از آن جهت که در بردارنده مفهوم «اعتدال و حفظ از انحراف و افراط و تفریط» است با عدل هم‌معنی می‌باشد اما یکی از تفاوت قسط با عدل آن است که «قسط» جنبه تطبیق مفهوم عدالت و اجراء آن در مصادیق و مواردش را داراست و وقتی «عدل» بخواهد تحقق و بروز داشته باشد از آن به «قسط» تعبیر می‌گردد. تفاوت‌های مفهومی و مصداقی عدل و قسط: اولاً: قسط، اجراء و تحقق عدل است و پیامدش نیز تطبیق عدل بر موارد و جایگاه‌های خارجی‌اش می‌باشد. ثانیاً: قسط، عدلی است که ظهور یافته و محسوس گشته و از همین روست که ترازو کردن اشیاء را قسط می‌گویند چون عدل و تعادل را به صورت آشکارا نمایش می‌دهد (عسکری، ۱۳۹۳: ۴۲۸).

ظلم و جور

از ریشه این لغات استفاده می‌شود که تجاوز به حقوق دگران دوگونه است که در ادبیات عرب برای هر کدام نامی جداگانه است. نخست آن است که انسان، حق دیگری را به خود اختصاص دهد و دسترنج دگران را غصب کند، این را «ظلم» می‌گویند. دیگر آن که حق افرادی را از آنها گرفته، و به دگران دهد و برای محکم کردن پایه‌های قدرت خود، هوا خواهان خویش را بر مال یا جان یا نوامیس مردم مسلط کند و با تبعیض‌های ناروا کسب قدرت کند، این را «جور» می‌گویند.

نقطه مقابل «ظلم»، «قسط» و نقطه مقابل «جور»، «عدل» می‌باشد. البته این در صورتی است که این دو کلمه با هم ذکر شوند اما اگر جداگانه ذکر شوند ممکن است هر دو یعنی قسط و عدل به یک معنی اطلاق می‌گردد (مکارم شیرازی، ۱۳۹۰: ۱۶۱).

ماهیت عدالت

امام صادق علیه السلام در حدیث شریف عقل و جهل می‌فرمایند: خدای عزوجل عقل را از نور خویش و از طرف راست عرش آفرید ... سپس جهل را تاریک و از دریای شور و تلخ آفرید، ... طبق این حدیث عدل یکی از مؤلفه‌های (جنود) عقل است، عدل^۱ از لشگریان (مولفه‌های)

۱. «وَالْعَدْلُ وَضِدُّهُ الْجَوْرُ».

عقل و ضد آن را جَوَز و از لشگریان (مولفه‌های) جهل است. این حدیث شریف ماهیت عدل را وابسته به عقل تابع اوامر و نواهی الهی و برخوردار از خلقتی عظیم و کرامت میان مخلوقات معرفی می‌کند در حالیکه جهل بدلیل عصیان‌گری و تمرد مورد لعنت خداوند قرار گرفته است. بدین ترتیب، عدل مظهر از مؤلفه‌های عقل و مظهر پیروی از پروردگار جهانیان و جور ناشی از عصیان‌گری و سرپیچی از اوامر حضرت حق است.

"بدان که عدالت عبارت است از: حد وسط بین افراط و تفریط. و آن از امهات فضایل اخلاقیه است؛ بلکه عدالت مطلقه، تمام فضایل باطنیه و ظاهریه و روحیه و قلبیه و نفسیه و جسمیه است" (موسوی خمینی، ۱۳۷۷: ۱۴۷).

از فیلسوف عظیم‌الشان «ارسطاطالیس» منقول است که: "عدالت جزوی نَبُود از فضیلت؛ بلکه همه فضیلت‌ها بُود، و جور - که ضد آن است - جزوی نَبُود از رذیلت؛ بلکه همه رذیلت‌ها بُود" (طوسی، بی‌تا: ۱۳۶).

عدل در لغت مترادف با معانی مساواة (راغب اصفهانی، ۱۹۹۲: ۵۵۱)، برابری، انصاف و موازنه (قرشی بنایی، ۱۳۷۱ ش: ۳۰۱) به کار رفته است.

معنای دقیق، رساء و جامع عدل را در بیان نورانی علی علیه السلام می‌توان یافت که در مقام مقایسه و ارزش‌گذاری عدل و سخاوت می‌فرماید: عدالت هر چیزی را در جای خود می‌نهد، در حالی که بخشش آن را از جای خود خارج می‌سازد. عدالت تدبیر عمومی مردم است، در حالی که بخشش، گروه خاصی را شامل است، پس عدالت شریف‌تر و برتر است (نهج البلاغه، حکمت ۴۳۷). بدین ترتیب به تعبیر امیرالمؤمنین علیه السلام عدل عبارت از "قرار دادن هر چیز در جای خویش" است.

روش اجرای پژوهش

این پژوهش از نوع کیفی است که از طریق روش تحلیل اسنادی براساس راهبرد تحلیل محتوا انجام گرفته است. مواد و محتوی تحقیق احادیث و روایات معتبر در زمینه حکومت مهدوی است. در این پژوهش برای سنجش پایایی کدگذاری داده‌ها، از روش تکرارپذیری استفاده شد. اعتبار مورد نظر در این پژوهش، اعتبار سازه‌ای بود، برای تعیین این نوع اعتبار، از تنها روش مناسب برای پژوهش‌های کیفی، روش تحلیل منطقی براساس قضاوت ذهنی استفاده شد. اعتبار یابی نتایج و یافته‌های این پژوهش، با استفاده از روش تحلیل منطقی و براساس قضاوت ذهنی صاحب‌نظران صورت گرفته است.

در این پژوهش به منظور تحلیل احادیث و روایات منتخب، از روش تحلیل محتوا که فرآیند درک، تفسیر و مفهوم‌سازی معانی درونی داده‌ها است، استفاده شد. لذا محقق از یک فرآیند چهار مرحله شامل مراحل «انتخاب واحد تحلیل»، «مقوله‌بندی»، «شمارش فراوانی هر مقوله» و «تفسیر نتایج» برای تحلیل محتوای احادیث استفاده نمود. پس از جمع‌آوری احادیث مورد نظر، جهت مقوله‌بندی داده‌ها، متن احادیث چندین بار مورد مطالعه قرار گرفته و فرآیند مقوله‌بندی سطح اول، با شناسایی و پررنگ کردن کلمات، جملات، پاراگراف‌ها و مضمون‌های واحد تحلیل که در واقع واحد سنجش، در روش تحلیل محتوا است (واحد تحلیل می‌تواند، شامل کلمه، نماد، جمله، عبارت، مضمون و شخصیت‌ها باشد). سپس مهم‌ترین بخش تحلیل محتوا که بیانگر توانایی‌های پژوهشگر است، انجام گرفت.

ساختن مقوله‌های اصلی و فرعی، طبقه‌بندی (تعیین مقوله‌ها) داده‌های کیفی، می‌تواند، قبل (با روش قیاسی) و یا بعد از مشخص شدن واحدهای تحلیل (با روش استقرایی) صورت گیرد. در روش قیاسی ابتدا مقولات اصلی و کلان براساس اهداف و فرضیات پژوهش تعریف و مشخص شده و سپس داده‌ها کیفی براساس محتوا و نزدیکی آنها با مقولات تعریف شده، در طبقه‌بندی‌ها و گروه‌بندی‌های مربوط به هر مقوله قرار گرفته و تحلیل می‌شوند. اما در روش استقرایی براساس داده‌های جمع‌آوری شده واحدهای تحلیل انتخاب، و سپس مقوله‌ها تدوین می‌گردند. لازم به توضیح است که در پژوهش حاضر برای طبقه‌بندی مقوله‌های اصلی از روش تکوین استقرایی استفاده شد به طوری که برای ساخت مقولات فرعی مناسب، در برخی موارد کلمات، جملات و عبارات احادیث، عیناً به عنوان یک مقوله فرعی شناسایی و مورد بهره‌برداری قرار گرفت. در این پژوهش از بسامد (فراوانی) برای شمارش مقوله‌های فرعی استفاده گردید.

در پژوهش حاضر طبقه‌بندی مقوله‌های اصلی با روش تکوین استقرایی انجام گرفت. در این شیوه هیچ چارچوب نظری، ایده و تعریف مشخص و از پیش تعیین شده‌ای، برای مقوله‌ها وجود نداشت و مقوله‌ها به صورت اکتشافی و گام به گام استنتاج گردید. با استفاده از روش تکوین استقرایی مقوله‌های اصلی شامل ویژگی‌های حکومت مهدوی مبتنی بر ویژگی‌های عصر ظهور براساس تحلیل داده‌های قسمت کیفی تحقیق شناسایی شدند.

مراحل اجرای پژوهش

الف) تعیین مقوله‌های فرعی ویژگی‌های حکومت مهدوی در عصر ظهور

در پژوهش حاضر مواد و محتوی احادیث و روایات مربوط به سیمای عدالت در حکومت مهدوی از منابع معتبر همچون: نهج البلاغه علی علیه السلام؛ اصول کافی و... تحلیل گردید و مقوله‌های فرعی استخراج گردید (جدول ۱).

جدول (۱) تعیین مقوله‌های فرعی برای احادیث و روایات مرتبط با ویژگی‌های حکومت مهدوی در عصر ظهور

ردیف	احادیث و روایات عصر ظهور	مقوله‌های فرعی
۱	امام باقر <small>علیه السلام</small> : چون قائم ما قیام کند، دستش را بر سر بندگان می‌گذارد و عقول آن‌ها را متمرکز ساخته و اخلاقتان را به کمال می‌رساند (سعید بن هبة الله راوندی، الخرائج و الجرائح، ج ۲، ۱۸۴، ح ۷۱).	کمال اخلاقی
۲	امام باقر <small>علیه السلام</small> : وقتی قائم ما قیام کند، دست [عنايتش] را بر سر بندگان می‌نهد و بدین وسیله، عقل آن‌ها زیاد شده و فهم‌شان (کامل می‌شود) بالا می‌رود (محمد بن یعقوب کلینی، کافی، ج ۱، ۲۵، ح ۱).	تکمیل عقل ارتقاء فهم
۳	خداوند به دست او دروغ را نابود می‌سازد و روزگار سخت و رنج آور را می‌برد و ذلت بردگی و بندگی را از گردن‌های شما بیرون می‌کشد (محمد بن حسن شیخ طوسی، کتاب الغیبة، ۱۸۶).	رهایی از ذلت
۴	دنیا و مردم آن در دوران حکومت مهدی، پاک و پاکیزه می‌شوند (علی بن عیسی اربلی، کشف الغمة، ج ۲، ۴۹۳).	پاکی فراگیر
۵	پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> : ... عدلش فراگیر می‌شود (محمد بن حسن شیخ طوسی، کتاب الغیبة، ۱۷۹).	عدالت فراگیر
۶	امام صادق <small>علیه السلام</small> : هنگامی که قائم ما قیام کند، جز خدای تبارک و تعالی، پرستیده نمی‌شود (لطف الله صافی، منتخب الاثر، ۷۵۸، ح ۲).	عبادت خالص
۷	او این امت را پس از آن که تباہ [و فاسد] شده اند، اصلاح می‌کند (علی بن عیسی اربلی، کشف الغمة، ج ۲).	اصلاح امت
۸	امام صادق <small>علیه السلام</small> : در تفسیر آیه «فاستبقوا الخیرات این ما تکونوا» سبقت بگیرید در نیکی درباره قائم و اصحابش نازل شده است (سیدهاشم بحرانی، المحجة فی ما نزل فی القائم الحجة، ۳۹).	سبقت در نیکی
۹	هنگامی که قائم آل محمد <small>صلی الله علیه و آله</small> قیام کند، می‌فرماید: ای مردم! ما هستیم کسانی که خداوند در قرآن وعده آنان را به شما داده است: کسانی که بر زمین حکومت می‌کنند، نماز را برپا می‌دارند و... (فرات بن ابراهیم کوفی، تفسیر فرات کوفی، ۲۷۴، ح ۳۷۱).	برپاداشتن نماز
۱۰	امر خداوند، برتری داده شده و دین خدا ظاهر می‌شود (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲، ۳۷۹، ح ۷۱۸).	برتری امر خداوند
۱۱	امر خداوند، برتری داده شده و دین خدا ظاهر می‌شود (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲، ۳۷۹، ح ۷۱۸).	ظهور دین خدا

ردیف	احادیث و روایات عصر ظهور	مقوله های فرعی
۱۲	شیوه پیامبر خدا ﷺ را در پیش می گیرد و شما را از کوری، کری و گنگی نجات می دهد (محمد بن یعقوب کلینی، کافی، ج ۸، ۶۶)	نجات مردم از گمراهی
۱۳	قلعه های گمراهی و دل های بسته را می گشاید (سلیمان قندوزی حنفی، ینابیع الموده، ج ۲، ۵۸۸ و ۵۲۳).	هدایت
۱۴	خداوند به دست او از نابودی و تباهی نجات می دهد و به وسیله او از گمراهی به [راه درست] هدایت می کند (محمد بن علی بن بابویه شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ۲۵۱، ح ۱).	هدایت
۱۵	شر از جهان رخت بر می بندد و تنها خیر باقی می ماند و زمین از هر تجاوزگری، ناپاکی و ظلمی پاک خواهد شد (یوسف مقدسی شافعی، عقد الدرر فی اخبار المنتظر، ۲۶).	حاکمیت خیر
۱۶	قرار گرفتن در اوج تعالی و منزلت والا (محمد بن ابراهیم نعمانی، الغیبة، ۱۹۵، ح ۲).	منزلت و تعالی
۱۷	گشایش در امور مردم (محمد بن حسن شیخ طوسی، الامالی، ۳۵۲، ح ۷۲۶).	گشایش امور
۱۸	عزت و بزرگی مسلمانان (علاء الدین متقی هندی، کنز العمال، ج ۱۴، ح ۳۸۷۰۰).	عزت مسلمانان
۱۹	درک روز فتح و پیروزی (سید شرف الدین حسینی، تأویل الآیات الظاهرة، ۴۳۸).	پیروزی نهایی
۲۰	خداوند مهدی و اصحابش را حاکمان شرق و غرب زمین قرار می دهد (علی بن ابراهیم قمی، تفسیر القمی، ج ۲، ۸۷).	حاکمیت جهانی
۲۱	دولت مهدی بر شرق و غرب جهان حاکم می شود (محمد بن علی شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ۳۸۰، ح ۲۷).	حاکمیت جهانی
۲۲	دولت ما در آخر الزمان ظاهر می شود (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۱، ۱۴۳، ح ۳).	ظهور دولت حق
۲۳	دولت او آخرین و بهترین دولت هاست؛ پس از پایان همه دولت ها می آید. هیچ خاندانی نیست که حکومتی برای آن مقدر باشد، جز اینکه پیش از او، به حکومت می رسد تا هنگامی که ما به قدرت رسیدیم؛ کسی نگوید که اگر ما نیز به قدرت می رسیدیم، این چنین رفتار می کردیم (محمد بن حسن شیخ طوسی، کتاب الغیبة، ۴۷۳).	ظهور دولت برتر
۲۴	در این هنگام فجر دولت حق می دمَد و تاریکی باطل از صحن گیتی برچیده می شود (محمد بن علی شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ۴۴۸).	طلوع دولت حق
۲۵	زمانی که قائم قیام کند، هر دولت باطلی از بین می رود (محمد بن حسن شیخ طوسی، کتاب الغیبة، ۲۳۹).	محو دولت باطل
۲۶	همانا نابودی پادشاهان ستمگر و ظالم به دست قائم ما است (محمد بن علی شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ۳۵۴، ح ۵۱).	نابودی مظاهر ظالم
۲۷	خداوند حق را به دست آنان ظاهر می کند و باطل را با شمشیرهای شان نابود می سازد (محمد بن حسن شیخ طوسی، امالی، ۳۵۲، ح ۷۲۶).	ظهور حق
۲۸	به دست او هر جباری نابود می شود و هر شیطان سرکشی هلاک می شود (علی بن یونس نباطی، الصراط المستقیم، ج ۲، ۲۲۹).	نابودی استکبار

ردیف	احادیث و روایات عصر ظهور	مقوله های فرعی
		محو فقر و فحشاء
۲۹	... گرگ و گوسفند در یک مکان زندگی می کنند. کودکان خردسال با مارها و عقربها بازی می کنند و آسیبی به آنها نمی رسد... (علی یزدی حائری، الزام الناصب، ۱۳۹). (۱۳۹)	حاکمیت نظم الهی
۳۰	زمین را از دشمنان من پاک و میراث دوستانم می کند (محمد بن علی شیخ صدوق، امالی، ۶۳۲، ج ۴).	پاکسازی کامل زمین از دشمنان خدا
۳۱	زمین را از دشمنان من پاک و میراث دوستانم می کند (محمد بن علی شیخ صدوق، امالی، ۶۳۲، ج ۴).	اقتدار دوستان خدا
۳۲	به خدا سوگند! همان طور که سرما و گرما به داخل خان ههایشان نفوذ می کند، عدالت او به درون خانه هایشان راه خواهد یافت. (محمد بن حسن حر عاملی، اثبات الهداة، ج ۳، ۵۴۴، ح ۵۲۹).	عدالت نافذ و فراگیر
۳۳	حکمرانان ستم پیشه را عزل می کند و زمین را از هر انسان نیرنگ باز و فریب کاری پاک می سازد (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۱، ۱۲۰، ح ۲۳).	خلع ید حکام مغرور و ستم گر
۳۴	زمین را آکنده از عدل و داد می کند؛ همانگونه که از جور و ستم پر شده بود (محمد بن علی شیخ صدوق، امالی، ۲۳۹، ح ۲۴).	عدالت کامل
۳۵	زمین را به وسیله قائم زنده می کند، پس او در آن عدالت می ورزد. در نتیجه زمین با عدالت او حیات می یابد، بعد از آنکه با ستم [ظالمان] مرده بود (محمد بن علی شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ۶۶۸).	احیاء زمین با عدالت
۳۶	به شما نشان خواهد داد که سیرت عدل و حکومت عادلانه چگونه است (نهج البلاغه، خطبة ۱۳۸).	تجلی عدالت کامل
۳۷	به شما نشان خواهد داد که سیرت عدل و حکومت عادلانه چگونه است (نهج البلاغه، خطبة ۱۳۸).	تجلی حکومت عادل
۳۸	از میان امت من مهدی قیام می کند، خداوند او را برای فریادرسی مردمان برمی انگیزد (علی بن عیسی اربلی، کشف الغمة، ج ۲، ۴۷۰).	فریادرسی
۳۹	در زمان او ستم ریشه کن و راهها امن می شود (محمد بن محمد شیخ مفید، الارشاد، ج ۲، ۲).	محو ستم
۴۰	در زمان او ستم ریشه کن و راهها امن می شود (محمد بن محمد شیخ مفید، الارشاد، ج ۲، ۲).	امنیت راه ها
۴۱	چهارپایان و درندگان در صلح هستند... (محمد بن علی شیخ صدوق، الخصال، ج ۲، ۶۲۶).	حفظ محیط زیست
۴۲	... زن از عراق تا شام می رود و پای خود را جز بر روی گیاه نمی گذارد. جواهراتش را بر سرش می گذارد و از درنده و درنده خویی هراس ندارد (محمد بن علی شیخ صدوق، الخصال، ج ۲، ۶۲۶).	امنیت و آبادانی
۴۳	زن از عراق تا شام می رود... جواهراتش را بر سرش می گذارد و از درنده و درنده خویی هراس ندارد (محمد بن علی شیخ صدوق، الخصال، ج ۲، ۶۲۶).	امن و امان

ردیف	احادیث و روایات عصر ظهور	مقوله های فرعی
۴۴	مهدی در میان همه مخلوقات محبوب است، خداوند به دست او آتش فتنه را خاموش می کند (کامل سلیمان، یوم الخلاص، ج ۲، ۶۴۰).	رهبر محبوب
۴۵	مهدی در میان همه مخلوقات محبوب است، خداوند به دست او آتش فتنه را خاموش می کند (کامل سلیمان، یوم الخلاص، ج ۲، ۶۴۰).	دفع فتنه
۴۶	ناتوانی از مشرق تا مغرب سفر می کند و از کسی آسیبی به او نمی رسد (محمد بن مسعود عیاشی، تفسیر عیاشی، ج ۲، ۶۱).	امنیت فراگیر
۴۷	خداوند به دست او فتنه های جانکاه را آرام و ساکن می سازد (مصطفی آل السید، بشارة الإسلام، ۱۸۵).	اعتلای حق
۴۸	زمین امن می شود، یک زن در میان پنج زن بدون اینکه مردی آنان را همراهی کند، به حج خانه خدا می رود و جز خدا، از کسی باکی ندارد (مصطفی آل السید، بشارة الإسلام، ۱۸۵).	حاکمیت تقوا
۴۹	کینه ها از دل مردم بیرون می رود و درندگان و چهارپایان در صلح زندگی می کنند (صافی، منتخب الاثر، ۵۹۲).	صلح و صفا
۵۰	به خدا سوگند، ای مفضل، اختلاف و پراکندگی را از ملت ها و ادیان برمی دارد (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۳، ۵۳، ۴).	دین و امت واحد
۵۱	حضرت مهدی شرق و غرب جهان را تحت سیطره خود درمی آورد (علی یزدی حائری، الزام الناصب، ۱۳۹).	حکومت واحد جهانی
۵۲	شر از جهان رخت بر می بندد و تنها خیر باقی می ماند (علی یزدی حائری، الزام الناصب، ۱۳۹).	ابقاء خیر
۵۳	هنگامی که قائم ما قیام می کند، دست خود را بر سر بندگان می گذارد و بدین ترتیب خرده های مردمان شکوفا و اخلاشان کامل می شود (قطب الدین راوندی، الخرائج والجرائح، ج ۲، ۸۴۰).	شکوفایی خرده ها
۵۴	هنگامی که قائم ما قیام می کند، دست خود را بر سر بندگان می گذارد و بدین ترتیب خرده های مردمان شکوفا (متمم مرکز) و اخلاشان کامل می شود (قطب الدین راوندی، الخرائج والجرائح، ج ۲، ۸۴۰).	کمال اخلاقی
۵۵	جز خداوند بلند مرتبه، هر معبودی که در زمین باشد؛ اعم از بت های بی جثه باصورت و باجثه بی صورت و جز آن، آتش گرفته و بسوزد (فضل بن حسن طبرسی، اعلام الوری، ۴۶۳).	محو مظاهر شرك و بت پرستی
۵۶	وقتی که قائم قیام کند، زمین به نور پروردگار روشن می شود و بندگان به نور خورشید نیازی نخواهند داشت (علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه، ج ۲، ۴۶۴).	تجلی انوار اللهی
۵۷	همه مردم بر عبادت خدا گراییده، به اجرای احکام شریعت و دیانت روی می آورند (لطف الله صافی، منتخب الاثر، ۵۹۲، ج ۴).	حاکمیت عقل
۵۸	زمین را از عدل، قسط و نور و برهان آکنده می سازد (محمد بن ابراهیم نعمانی، الغيبة، ۷۲۳، ج ۲۶۰).	عدالت و قسط در پرتو حکمت
۵۹	زمین با نور پروردگار روشن می شود و سلطنت او شرق و غرب عالم را فرا می گیرد (فضل بن حسن طبرسی، اعلام الوری، ۳۹۱).	حاکمیت الله بر زمین
۶۰	زمین با نور پروردگار روشن می شود و سلطنت او شرق و غرب عالم را فرا می گیرد (فضل بن حسن طبرسی، اعلام الوری، ۳۹۱).	تجلی انوار اللهی

ردیف	احادیث و روایات عصر ظهور	مقوله های فرعی
۶۱	مردم رو به عبادت می آورند و امانات ادا میشود (لطف الله صافی، منتخب الاثر، ۴۷۴).	ایمان کامل
۶۲	بشارت باد به مهدی! او دل های بندگان را با عبادت و اطاعت پُر می کند و عدالتش همه را فرا می گیرد (محمد بن حسن شیخ طوسی، ک تاب الغیبة، ۱۷۹).	عدالت فراگیر
۶۳	بشارت باد به مهدی! او دل های بندگان را با عبادت و اطاعت پُر می کند و عدالتش همه را فرا می گیرد (محمد بن حسن شیخ طوسی، کتاب الغیبة، ۱۷۹).	عقل گرایی
۶۴	پادشاهی [حاکمیت] برای خداست، امروز، دیروز و فردا؛ اما زمانی که قائم قیام می کند، جز خدا را، عبادت نمی کنند (هاشم بحرانی، المحجة فی ما نیز فی القائم الحجة، ۲۷۵).	ایمان و بصیرت فراگیر
۶۵	همه ادیان و مذاهب از روی زمین برداشته می شود و جز دین خالص باقی نمی ماند (سلیمان قندوزی حنفی، ینابیع المودة، ج ۲).	ظهور دین خالص
۶۶	هنگامی که مهدی قیام کند، زمینی باقی نمی ماند، مگر آن که گلبانگ توحید (شهادت لا اله الا الله) و ... در آن بلند گردد (سلیمان قندوزی حنفی، ینابیع المودة، ج ۲، ۵۰۶).	توحید فراگیر
۶۷	زمین را از هر انسان فریبکار و نیرنگ باز، پاک می کند (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۱، ۱۲۰).	محو اخلاق شیطانی
۶۸	خدای در زمین معصیت نشود و حدود الهی میان مردم اجرا گردد (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲، ۷۱۲، ح ۲۰).	احیاء حدود الهی
۶۹	خدای در زمین معصیت نشود و حدود الهی میان مردم اجرا گردد (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲، ۷۱۲، ح ۲۰).	محو عصیانگری
۷۰	روی زمین کافری باقی نمی ماند، جز اینکه ایمان می آورد و شخص ناشایستی نمی ماند جز اینکه به صالح و تقوا می گراید (احمد بن علی طبرسی، الاحتجاج، ج ۲، ۲۹۰).	محو کفر
۷۱	روی زمین کافری باقی نمی ماند، جز اینکه ایمان می آورد و شخص ناشایستی نمی ماند جز اینکه به صالح و تقوا می گراید (احمد بن علی طبرسی، الاحتجاج، ج ۲، ۲۹۰).	ایمان و تقوی فراگیر
۷۲	زنا و شراب خواری و ربا از میان می رود (شهاب الدین مرعشی نجفی، محلفات الاحقاق، ج ۲۹، ۶).	محو گناه کبیره
۷۳	برانس و جن چیره می شود و ریشه پستی و انحراف را از روی زمین برمی کند (محمد بن ابراهیم نعمانی، الغیبة، ۲۷۵، ح ۵۵).	قطع ریشه انحرافات
۷۴	حکومت ابلیس تا روز قیامت است و آن، روز قیام قائم است (شرف الدین حسینی، تأویل الآيات الظاهرة، ۷۸۰).	محو حاکمیت ابلیس
۷۵	دیگر در روی زمین، هیچ نقطه ای نمی ماند؛ جز اینکه هر صبح و شام در آن به یکتایی خدا و رسالت پیامبر اکرم (ص) ندا سر داده می شود (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۱، ۶۰، ح ۵۹).	فراگیری دین اسلام
۷۶	وقتی مهدی ظهور می کند، همه مسلمانان شاد و مسرور می شوند (علی یزدی حائری، الزام الناصب، ۱۹۲).	سرور مسلمانان

ردیف	احادیث و روایات عصر ظهور	مقوله های فرعی
۷۷	اهل آسمان و زمین شادمان می شوند (یوسف بن یحیی مقدسی، عقد الدرر، ۷۱۴).	سرور اهل زمین و آسمان
۷۸	در خلافت او ساکنان زمین و آسمان و پزندگان در هوا راضی و خشنودند (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۱، ۸۰).	خشنودی اهل زمین و آسمان
۷۹	ساکنان آسما نها و زمین از او خشنود و راضی میشوند (محمد بن جریر طبری، دلائل الامامة، ۲۵۹).	خشنودی اهل زمین و آسمان
۸۰	تا هر کجا که تاریکی شب وارد شود، این دین (اسلام) نفوذ خواهد کرد (کامل سلیمان، یوم الخلاص، ج ۲، ۶۰۲).	نفوذ کامل دین
۸۱	اهل هیچ دینی باقی نمی ماند؛ مگر اینکه اسلام را اظهار می دارد و اعتراف به ایمان می کند (فضل بن حسن طبرسی، اعلام الوری، ۴۶۳).	فراگیری ایمان و اسلام
۸۲	در شرق و غرب عالم جز موحد خدا پرست، کسی باقی نمی ماند (محمد بن مسعود عیاشی، تفسیر عیاشی، ج ۱، ۱۸۳).	غلبه کامل توحید
۸۳	امام باقر (ع): هنگامی که قائم قیام می کند، دستش را به سر بندگان می گذارد و بدین وسیله عقل های آنان را جمع و افکارشان را کامل می کند (علی بن عبدالکریم نیلی، منتخب الأنوار المصیئة، ۲۰۰).	تعلیم و تربیت فراگیر
۸۴	خداوند به وسیله مهدی از امت رفع گرفتاری می کند (محمد بن حسن شیخ طوسی، کتاب الغیبة، ۷۱۸).	رفع گرفتاری امت
۸۵	او زمین را از روشنی و عقل و منطق (دلایل واضح و روشنگر) پر می کند (محمد بن حسن طبرسی، اثبات الهداة، ج ۳، ۵۲۴، ۴۰۴).	حاکمیت عقل بر زمین
۸۶	او بر طرف کننده رنج ها و اندوه ها از شیعیان است؛ بعد از اندوهی سخت، بلایی طویل و ستمی جانکاه. خوشا به حال آنان که آن زمان را درک می کنند (فضل بن حسن طبرسی، اعلام الوری، ۴۳۰، ۲۴).	کاشف الکرוב
۸۷	در زمان ظهور مهدی به مردم حکمت عطا می شود (محمد بن نبراهیم نعمانی، الغیبة، ۲۳۹، ۳۰).	تعلیم حکمت
۸۸	وقتی قائم ما قیام می کند، خداوند بر وسعت بینایی و شنوایی مردم می افزاید (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲، ۳۳۶).	توسعه علم تکنولوژی
۸۹	وقتی قائم ما قیام کند، خداوند مرض و بیماری را از شیعة ما دور می کند و توانای شان را برمی گرداند (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲، ۳۶۴، ۲۳۸).	ریشه کنی امراض و توانمندسازی
۹۰	کسی به حضور مهدی می آید و تقاضای کمک می کند؛ پس دستور می دهد مال را در لباس او بریزند، به صورتی که نمی تواند آن را حمل کند (یحیی بن حسن ابن بطریق، العمدة، ۴۳۵).	احسان فراگیر
۹۱	شما به جست و جوی اشخاص برمی آید که مال یا زکات بگیرند و کسی را نمی یابید که از شما قبول کند (فضل بن حسن طبرسی، اعلام الوری، ۴۶۴).	ریشه کنی فقر

ردیف	احادیث و روایات عصر ظهور	مقوله های فرعی
۹۲	عطایایش گواراست (علی بن عیسی اربلی، کشف الغمة، ج ۲، ۴۷۲ و ۴۸۳).	عطایای گوارا
۹۳	خداوند زمین را به دست قائم زنده می کند... زمین زنده می شود و مردم آن حیاتی نوین می یابند؛ بعد از مرگشان (شرف الدین حسینی، تأویل الآیات الظاهرة، ۶۳۸).	احیاء زمین
۹۴	خداوند زمین را به دست قائم زنده می کند... زمین زنده می شود و مردم آن حیاتی نوین می یابند؛ بعد از مرگشان (شرف الدین حسینی، تأویل الآیات الظاهرة، ۶۳۸).	حیات نوین
۹۵	از رنج طلب و سختی (در راه دستیابی) به امور زندگی آسوده می شوید و بار سنگین زندگی را از شانه های تان بر زمین می نهید (محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۱، ۱۱۱، ح ۶).	سهولت تامین معاش
۹۶	امت من در عصر او چنان به سطحی از رفاه و زندگی و برخورداری از نعمت ها می رسند که نظیری برای آن نیست (محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۱، ۷۸ و ۳۷).	رفاه بی نظیر
۹۷	در دولت او مردم، نیکان و فاجران، آنچنان در رفاه و آسایش به سر می برند که هرگز نظیر آن دیده نشده است (علی بن عیسی اربلی، کشف الغمة، ج ۲، ۴۶ و ۷).	رفاه و آسایش فراگیر
۹۸	همه بیماران از معتقدین به حق و شیعیان مهدی شفا می یابند (محمد بن محمد شیخ مفید، الارشاد، ج ۲، ۳۷).	شفای کامل بیماران
۹۹	زمین پربرکت می شود و امت من در عصر او چنان زندگی [خوبی] دارند که در هیچ زمانی چنین نبوده است (جلال الدین سیوطی، العرف الوری، ۹۹).	فراوانی و برکت
۱۰۰	خداوند بی نیازی را در دل های این امت قرار می دهد (محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۱، ۸۴).	دل های بی نیاز
۱۰۱	آسمان چنان که باید، باران ببارد و زمین گیاه برویاند (حسن بن علی حرانی، تحف العقول، ۱۱۵).	آب و آبادانی کامل
۱۰۲	آسمان باران هایش را فرو می ریزد و درختان میوه های خود را آشکار می سازد. زمین گیاهان خود را بیرون می فرستد و برای ساکنان خود آرایش می کند (مصطفی آل سید، بشارة الإسلام، ۷۱).	برکت و نعمت
۱۰۳	زمین گنج های خود را آشکار و برکاتش را بیرون می ریزد (محمد بن محمد شیخ مفید، الارشاد، ج ۲، ۳۸۴).	کشف گنج ها و برکات زمین
۱۰۴	خداوند برای قائم، گنج ها و معادن زمین را آشکار می سازد (محمد بن علی شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ۳۹۴، ح ۴).	کشف گنج ها و معادن زمین
۱۰۵	هنگامی که مهدی قیام می کند، خداوند در دل های بندگان بی نیازی می افکند (شهاب الدین مرعشی نجفی، محلقات الاحقاق، ج ۲۹، ۳۳۴).	قلوب بی نیاز
۱۰۶	زمین به دست مهدی آباد، خرم و سرسبز می شود و به دست او چشمه سارها روان می شود... و خیرات و برکات زیاد می شود (سلیمان قندوزی حنفی، ینابیع المودة، ج ۲، ص).	عمران و آبادانی
۱۰۷	و خیرات و برکات زیاد می شود (سلیمان قندوزی حنفی، ینابیع المودة، ج ۲).	افزایش خیرات و برکات

مقوله های فرعی	احادیث و روایات عصر ظهور	ردیف
احیاء زمین	در روی زمین جایی نمی ماند، جز اینکه آباد می شود (علی بن عیسی اربلی، کشف الغمة، ج ۲، ۵۳۴).	۱۰۸

ب) پالایش مقوله های فرعی

در این گام مقوله های فرعی به دست آمده، مورد ارزیابی و پالایش قرار گرفته و مقوله هایی انتخاب شدند، که با موضوع پژوهش مطابقت بیشتری داشتند. این ارزیابی و پالایش از طریق حذف و یا ادغام مقوله های مشابه و تکراری صورت گرفت. سپس براساس جدول (۱) عناوین و فراوانی مؤلفه ها یا مقوله های فرعی احصاء (جدول ۲) گردید:

جدول (۲) عناوین و فراوانی مقوله های فرعی حاصل از تحلیل محتوی احادیث و روایات

فراوانی	کدواژه	ردیف
۱	گشایش امور	۱
۱	عدالت و قسط در پرتو حکمت	۲
۱	حیات نوین	۳
۱	توسعه علم تکنولوژی	۴
۲	تعلیم و تربیت فراگیر	۵
۱	سرور مسلمانان	۶
۱	عطا پای گوارا	۷
۱	شکوفایی خردها	۸
۱	احسان فراگیر	۹
۱	محبوبیت رهبر الهی	۱۰
۲	تجلی انوار الهی	۱۱
۱	عقل گرایی	۱۲
۱	کاشف الکروب	۱۳
۱	ابقاء خیر	۱۴
۱	فربادرسی	۱۵
۱	سهولت تامین معاش	۱۶
۲	رفاه بی نظیر	۱۷

ردیف	کدواژه	فراوانی
۱۸	شفای کامل بیماران	۱
۱۹	امنیت راه‌ها	۱
۲۰	ریشه‌کنی امراض	۱
۲۱	صلح و صفا	۱
۲۲	امن و امان	۱
۲۳	پاکی فراگیر	۱
۲۴	امنیت فراگیر	۱
۲۵	عزت و اقتدار دوستان خدا	۱
۲۶	توانمندسازی مردم	۱
۲۷	رهایی مردم از ذلت و بردگی	۱
۲۸	نجات مردم از گمراهی	۱
۲۹	رفع گرفتاری امت	۱
۳۰	محو عصیانگری	۱
۳۱	محو کفر	۱
۳۲	محو گناه کبیره	۱
۳۳	قطع ریشه انحرافات	۱
۳۴	حاکمیت عقل بر زمین	۱
۳۵	اجرای حدود الهی	۱
۳۶	تقوی فراگیر	۱
۳۷	عبادت خالص	۱
۳۸	برپا داشتن نماز	۱
۳۹	برتری امر خداوند	۱
۴۰	بصیرت فراگیر	۱
۴۱	توحید فراگیر	۲
۴۲	ایمان فراگیر	۴
۴۳	فراگیر شدن اسلام ناب	۵

ردیف	کدواژه	فراوانی
۴۴	کمال اخلاقی	۲
۴۵	سرور اهل زمین و آسمان	۳
۴۶	فراوانی و برکت	۳
۴۷	کشف گنج‌ها و معادن	۲
۴۸	عمران و آبادانی	۳
۴۹	احیاء زمین به وسیله عدالت	۳
۵۰	عدالت نافذ و فراگیر	۶
۵۱	حکومت عدل جهانی	۴
۵۲	حاکمیت جهانی اسلام	۴
۵۳	ظهور دولت حق	۷
۵۴	محو ستم و ستمگران	۱
۵۵	دفع فتنه	۱
۵۶	محو مظاهر شرک و بت پرستی	۱
۵۷	خلع ید جباران	۱
۵۸	محو دولت باطل	۱
۵۹	پاکسازی کامل زمین از دشمنان	۱
۶۰	محو اخلاق شیطانی	۱
۶۱	محو حاکمیت ابلیس	۱
۶۲	تکمیل عقل مردم	۱
۶۳	ارتقاء فهم مردم	۱
۶۴	سبقت در نیکی	۱
۶۵	قلوب بی‌نیاز	۱
۶۶	هدایت	۱

ج) طبقه‌بندی مقوله‌های فرعی در قالب مقوله‌های اصلی

در این گام مقوله‌های فرعی را به مقوله‌های اصلی اختصاص داده شد. در این مرحله هر یک از مقوله‌های فرعی به دست آمده، صرفاً در قالب یک مقوله اصلی طبقه‌بندی و

سازمان دهی و برای هر یک از مقوله‌های اصلی نام مناسبی انتخاب شد، جهت نام‌گذاری مقوله‌ها سعی بر این بود که براساس مفاهیم مشترك و مشابهی که از کدگذاری باز به دست آمده است، نامی انتخاب شود که بیشترین ارتباط منطقی را با داده‌هایی که مقوله نمایانگر آن است، داشته باشد.

در این گام ۶۶ مقوله فرعی ویرایش شده در قالب ۸ مقوله اصلی شامل عدالت جهانی (با ۴ مقوله فرعی) محو ستم، فساد و فقر (با ۱۴ مقوله فرعی) تعالی فردی (با ۵ مقوله فرعی) تعالی اجتماعی (با ۱۷ مقوله فرعی) و عدالت مادی (با ۵ مقوله فرعی) عدالت معنوی (با ۶ مقوله فرعی) احیاء دین و اخلاق (با ۱۲ مقوله فرعی) احیاء محیط زیست (با ۴ مقوله فرعی) طبقه بندی و سازمان دهی شد.

یافته‌های پژوهش

تحلیل محتوای احادیث و روایات عصر ظهور با استفاده از فرآیند چهار مرحله‌ای شامل «انتخاب واحد تحلیل»، «مقوله بندی»، «شمارش فراوانی هر مقوله» و «تفسیر نتایج» انجام گرفت. طبقه بندی مقوله‌های اصلی با روش تکوین استقرایی و ساخت مقولات فرعی مناسب، در برخی موارد کلمات، جملات و عبارات احادیث، عیناً به عنوان یک مقوله فرعی شناسایی و مورد بهره‌برداری قرار گرفت. در این پژوهش از بسامد (فراوانی) برای شمارش مقوله‌های فرعی و برای طبقه بندی مقوله‌های اصلی از روش تکوین استقرایی استفاده شد. براساس نتایج، سیمای عدالت مهدوی در عصر ظهور در احادیث و روایات در ابعاد و مؤلفه‌های هشت‌گانه زیر شناسایی و تعیین گردید:

بعد عدالت جهانی با ۴ مؤلفه شامل: عدالت نافذ و فراگیر/ حکومت عدل جهانی/ حاکمیت جهانی اسلام / ظهور دولت حق؛

بعد محو ستم، فقر و فساد با ۱۴ مؤلفه شامل: محو عصیانگری / محو کفر/ محو گناه کبیره / قطع ریشه انحرافات / محو ستم و ستمگران / دفع فتنه / محو مظاهر شرک و بت پرستی / خلع ید جباران / محو دولت باطل / پاکسازی کامل زمین از دشمنان خدا / محو فساد و فقر / محو اخلاق شیطانی / محو حاکمیت ابلیس / ریشه کنی فحشاء؛

بعد تعالی فردی با ۵ مؤلفه شامل: تکمیل عقول / ارتقاء فهم مردم / سبقت در نیکی / بی‌نیازی قلوب / هدایت؛

بعد تعالی اجتماعی با ۱۷ مؤلفه شامل: صلح و صفا/ امن و امان فراگیر/ پاکی فراگیر/ امنیت

فراگیر/عزت و اقتدار دوستان خدا / توانمندسازی مردم/رهایی مردم از ذلت و بردگی / نجات مردم از گمراهی/رفع گرفتاری امت/ گشایش امور عدالت و قسط در پرتو حکمت / حیات نوین / توسعه علم تکنولوژی/تعلیم و تربیت فراگیر / سرور مسلمانان / عطایای گوارا / شکوفایی خردها/ احسان فراگیر؛

بعد عدالت معنوی با ۶ مؤلفه شامل: تجلی انوار الهی / محبوبیت رهبر الهی / عقل‌گرایی / ابقاء خیر / کاشف الکروب / فریادرسی؛

بعد عدالت مادی با ۵ مؤلفه شامل: سهولت تامین معاش / رفاه بی نظیر/ شفای کامل بیماران / امنیت راه‌ها / ریشه‌کنی امراض؛

احیاء دین و اخلاق با ۱۲ مؤلفه شامل: حاکمیت عقل بر زمین / اجرای حدود الهی / تقوی فراگیر/ عبادت خالص / برپا داشتن نماز / برتری امر خداوند/ بصیرت فراگیر/ توحید فراگیر/ ایمان فراگیر/ فراگیری اسلام ناب/کمال اخلاقی/سرور اهل آسمان و زمین؛

بعد احیاء محیط زیست با ۴ مؤلفه شامل: فراوانی و برکت / کشف گنج‌ها و معادن / عمران و آبادانی/احیاء زمین به وسیله عدالت .

یافته‌های پژوهش در زمینه شناسایی و تعیین ابعاد و مؤلفه‌های ویژگی‌های حکومت مهدوی در عصر ظهور در جدول (۳) ارائه شده است .

جدول (۳) ابعاد و مؤلفه‌های عدالت مهدوی در عصر ظهور

مؤلفه‌ها	ابعاد
عدالت نافذ و فراگیر/حکومت عدل جهانی/حاکمیت جهانی اسلام / ظهور دولت حق	عدالت جهانی
محو عصبانگری / محو کفر/ محو گناه کبیره/ قطع ریشه انحرافات / محو ستم و ستمگران /دفع فتنه/محو مظاهر شرک و بت پرستی/ خلع ید جباران / محو دولت باطل / پاکسازی کامل زمین از دشمنان خدا/ محو فساد و فقر/محو اخلاق شیطانی/ محو حاکمیت ابلیس / ریشه‌کنی فحشاء	محو ستم، فساد و فقر
تکمیل عقول / ارتقاء فهم مردم / سبقت در نیکی / بی نیازی قلوب / هدایت صلح و صفا/ امن و امان فراگیر/ پاکی فراگیر/ امنیت فراگیر/عزت و اقتدار دوستان خدا / توانمندسازی مردم/رهایی مردم از ذلت و بردگی / نجات مردم از گمراهی/رفع گرفتاری امت/ گشایش امور	تعالی فردی
عدالت و قسط در پرتو حکمت / حیات نوین / توسعه علم تکنولوژی/تعلیم و تربیت فراگیر / سرور مسلمانان / عطایای گوارا / شکوفایی خردها/ احسان فراگیر	تعالی اجتماعی
تجلی انوار الهی / محبوبیت رهبر الهی / عقل‌گرایی / ابقاء خیر /کاشف الکروب / فریادرسی	عدالت معنوی
سهولت تامین معاش / رفاه بی نظیر/ شفای کامل بیماران / امنیت راه‌ها/ ریشه‌کنی امراض	عدالت مادی

مؤلفه‌ها	ابعاد
حاکمیت عقل بر زمین / اجرای حدود الهی / تقوی فراگیر / عبادت خالص / برپا داشتن نماز / برتری امر خداوند / بصیرت فراگیر / توحید فراگیر / ایمان فراگیر / فراگیری اسلام ناب / کمال اخلاقی / سرور اهل آسمان و زمین	احیاء دین و اخلاق
فراوانی و برکت / کشف گنج‌ها و معادن / عمران و آبادانی / احیاء زمین به وسیله عدالت	احیاء محیط زیست

مدل مفهومی پژوهش

با شناسایی و تعیین ابعاد و مؤلفه‌های عدالت مهدوی در عصر ظهور که براساس احادیث و روایات معتبر صورت گرفت، مدل مفهومی زیر (شکل ۱) ترسیم و به عنوان نتیجه پژوهش حاضر ارائه می‌گردد.

شکل (۱) مدل مفهومی سیمای عدالت مهدوی در عصر ظهور

نتیجه‌گیری

با تحلیل محتوی احادیث و روایات شیعه در زمینه سیمای عدالت در حکومت مهدی عجله الله تعالی فرجه، می‌توان ابعاد و مؤلفه‌های این عصر را شناسایی و توصیف نمود:
در کلام ائمه علیهم السلام از مهم‌ترین ویژگی‌های عدالت مهدوی در عصر ظهور مهدی عجله الله تعالی فرجه برچیدن بساط ظلم و جور همه جانبه حاکمان ظالم و فاسد و اقامه عدل و قسط فراگیر در سراسر جهان است.

با ظهور مهدی عج جهان شاهد محو عصیان‌گری، کفر، گناه کبیره ریشه‌کن شدن انحرافات، فساد و فقر، فحشاء، دفع فتنه‌ها، نابودی مظاهر شرک و بت‌پرستی محو ستم و ستمگران، خلع ید جباران / محو دولت باطل / پاکسازی کامل زمین از دشمنان خدا و نابودی اخلاق شیطانی و حاکمیت ابلیس خواهد بود.

با تشکیل حکومت عدل جهانی توسط مهدی عج و استقرار حاکمیت جهانی اسلام، دولت حق ظهور خواهد کرد و عدالت و قسط نافذ و فراگیر در سراسر جهان اقامه خواهد گردید. با تجلی انوار الهی و حاکمیت عقل و نابودی جهل، و تشکیل دولت برتر عقول مردم کامل و فهم مردم ارتقاء می‌یابد و از هدایت کامل برخوردار خواهند گشت آن‌گاه با قلوب بی‌نیاز، در انجام نیکی‌ها از یکدیگر سبقت خواهند گرفت.

در دوران حکومت آن حضرت با برطرف شدن. با رهایی و نجات مردم از گمراهی و ذلت و بردگی و رفع گرفتاری‌های بزرگ امت، فریادرسی و گشایش امور، انسان‌ها با توانمندی و پاکی در صلح و صفا زندگی خواهند کرد. امن و امان و امنیت فراگیر بر عزت و اقتدار دوستان خدا خواهد افزود.

در اثر اقامه عدالت و قسط در پرتو حکمت، تعلیم و تربیت فراگیر توسعه علم و تکنولوژی حیات نوین آغاز خواهد گردید. آن‌گاه با شکوفایی خردها، محبوبیت رهبر الهی در میان مردم، احسان فراگیر و عطایای گوارا امام، سرور و شادی مسلمانان را فرا خواهد گرفت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فرهنگ

سال دوازدهم، شماره ۴۵/۲، بهار ۱۳۹۷

۴۲۰

منابع

نهج البلاغه

- ابن بطريق حلى، يحيى بن حسن، عمدة. عيون صحاح الاخبار، قم: جامعه مدرسين، ۱۴۰۷ق
- ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، بيروت: دارصادر، ۱۳۷۵
- اربلى، على بن عيسى، كشف الغمة، قم: انتشارات رضى، ۱۴۲۱ق
- آل السيد، مصطفى، بشارة الإسلام، بيروت: موسسه بلاغ، اول، ۱۴۲۸ق
- بحراني، سيدهاشم، المحجة فى ما نزل فى القائم الحجة. قم: انتشارات كوثر، ۱۴۲۷ق
- حر عاملى، محمد بن حسن، اثبات الهداة، بيروت: مؤسسة الاعلمى للمطبوعات، ۱۴۲۵ق
- حرانى، ابن شعبه، تحف العقول عن آل الرسول ﷺ، مترجم: محمد باقر كمره‌اى، مصحح: على اكبر غفارى. تهران: انتشارات كتابچى، ۱۳۷۶ش
- حرانى، حسن بن على، تحف العقول، ترجمه حسن صادق زاده، قم: انتشارات آل على ﷺ، ۱۳۸۲
- حسینی، سيد شرف الدين، تأويل الآيات الظاهرة. قم: انتشارات جامعه مدرسين، ۱۴۰۹ق
- راغب اصفهانی، حسين بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، بيروت: دارالشامية، ۱۴۱۲ق
- راوندی، سعید بن هبة الله، الخرائج والجرائح، قم: موسسه امام مهدي ﷺ، ۱۴۰۹ق
- سليمان، كامل، يوم الخلاص، مترجم: على اكبر مهدي پور، تهران: نشر آفاق، ۱۳۸۶
- سيوطى، جلال الدين، العرف الورى، تهران: نشر مجمع جهانى تقريب مذاهب اسلامى، ۱۳۸۵ش
- صافى، لطف الله، منتخب الأثر فى الإمام الثانى عشر ﷺ، قم: مكتبة آيت الله الصافى الكليبايگانى، وحدة النشر العالمية، ۱۳۸۰
- صدوق، محمد بن على بن بابويه، كمال الدين وتمام النعمة، تصحيح: على اكبر الغفارى، قم: جامعه مدرسين، ۱۴۰۵ق
- _____، الخصال، مترجم: محمد باقر كمره‌اى، تهران: نشر كتابچى، ۱۳۷۷
- طبرسى، فضل بن حسن، اعلام الورى، قم: مؤسسة آل البيت ﷺ لإحياء التراث، ۱۴۱۷ق
- طبرى، محمد بن جرير، دلائل الامامة، قم: دارالذخائر المطبوعات، ۱۳۸۳ق
- طوسى، خواجه نصيرالدين، اخلاق ناصرى، تهران: علميه اسلاميه، بى تا
- طوسى، محمد بن حسن، الامالى، قم: دارالثقافة، ۱۴۱۴ق

- _____، كتاب الغيبة، مترجم مصطفى عزيزي، قم: مسجد مقدس جمكران، ۱۳۸۷
- عسكري، حسن بن عبدالله، معجم الفروق اللغوية: الحاوي لكتاب ابي هلال العسكري و جزء من كتاب السيد نورالدين جزائري، قم: موسسه انتشارات اسلامي جامعه مدرسين حوزة علميه، ۱۳۹۳
- عياشي، محمد بن مسعود، تفسير عياشي، مترجم: عبدالله صالحی، قم: انتشارات ذوی القربی، اول، ۱۳۹۵
- قرشي بنابي، علي اكبر، قاموس قرآن، تهران: دارالكتب الإسلامية، ۱۳۷۱ ش
- قمی، علی بن ابراهيم، تفسير القمي، قم: دارالكتاب، ۱۳۶۳
- قندوزی حنفي، سليمان، ينابيع المودة، قم: منظمة الاوقاف والشؤون الخيرية، دارالأسوة للطباعة و النشر، ۱۴۲۲ق
- كارگر، رحيم، سيماي حكومت مهدي، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوي، ۱۳۸۹
- كليني، محمد بن يعقوب، اصول كافي، تهران: علمي اسلاميه، ۱۳۶۹
- كوفي، فرات بن ابراهيم، تفسير فرات كوفي، تهران: وزارة الثقافة و الإرشاد الإسلامي، مؤسسة الطبع و النشر، ۱۴۱۰ق
- متقى هندی، علاء الدين، كنز العمال، بيروت: مؤسسة الرسالة، ۱۴۰۹ق
- مجلسي، محمد باقر، بحار الانوار، بيروت: دار احياء التراث العربي، ۱۴۰۴ق
- مرعشي نجفي، شهاب الدين، محققات الاحقاق، قم: انتشارات كتابخانه بزرگ حضرت آيت الله العظمي مرعشي نجفي، اول، ۱۴۰۸ق
- مصطفوي، حسن، التحقيق في كلمات القرآن الكريم، تهران: وزارت ارشاد، ۱۴۱۶ق
- مفيد، محمد بن محمد، الارشاد، مترجم: هاشم رسولي، تهران: انتشارات علميه اسلاميه، بی تا
- مقدسی شافعی، يوسف ابن يحيى، عقد الدرر في اخبار المنتظر قم: مسجد مقدس جمكران، ۱۴۲۴ق
- مكارم شيرازي، ناصر، حكومت جهاني مهدي عليه السلام، قم: انتشارات نسل جوان، هشتم، ۱۳۹۰
- موسوي خميني، روح الله، شرح حديث جنود عقل و جهل، تهران: تنظيم و نشر آثار امام خميني عليه السلام، اول، ۱۳۷۷
- نباطي، علي بن يونس الصراط المستقيم، قم: المكتبة الحيدرية، ۱۳۸۴

- نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبة، طهران: مكتبة الصدوق، ۱۳۹۹ق
- نیلی، علی بن عبدالکریم، منتخب الأنوار المضيئة في ذكر القائم الحجة عليه السلام، قم: مؤسسة الإمام الهادي عليه السلام، ۱۴۲۰ق
- یزدی حائری، علی بن زین العابدین، إلزام الناصب في إثبات الحجة الغائب عليه السلام، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۲۲ق

